

Stadsarcheologie in kannen en kruiken?

Kort verslag van het KNOB-symposium Stadsarcheologie 16 december 1988 te Leiden

M. Krauwer

Dat de stadsarcheologie in Leiden nog niet volgens iederéén in kannen en kruiken is kwam naar voren op de ochtend van deze goed bezochte studiedag, die georganiseerd werd in samenwerking met de Gemeente Leiden in het Museum voor Volkenkunde.

Voor de ochtend van deze dag stonden vier sprekers op het programma die voor een confrontatie moesten zorgen tussen verschillende organisatievormen van archeologisch onderzoek in vier Nederlandse steden: Leiden, Utrecht, Delft en Groningen, terwijl een vijftal sprekers 's middags een meer theoretische benadering zou geven van stadsarcheologie gezien vanuit achtereenvolgens het juridisch kader, vanuit het Rijk, de Universiteiten en vanuit de archiefwereld. Een forumdiscussie zou vervolgens de dag besluiten.

Archeologisch onderzoek te Leiden

Na het welkomstwoord van Mr. C. H. Goekoop, voorzitter van de KNOB, gaf Ir. L. Barendregt, hoofd Directie Civiele Werken te Leiden en tevens lid van de Leidse Archeologische Begeleidingscommissie, een uiteenzetting over de situatie te Leiden.

Te Leiden heeft men gekozen voor een niet-professionele opzet: er is een door B&W ingestelde Archeologische Begeleidingscommissie van deskundigen, die B&W adviseert en de uitvoerders van het door Civiele Werken georganiseerde archeologisch onderzoek bijstaat. Vanwege het geringe budget, voortkomend uit de geringe politieke prioriteit, wordt voor de uitvoering van het onderzoek een beroep gedaan op (soms professioneel) particulier initiatief en regelingen in de sfeer van de werkgelegenheidsverruiming. Indien echt noodzakelijk maakt men tijdelijk gebruik van universitair opgeleiden.

De heer Barendregt verklaarde deze werkwijze o.a. door te stellen dat de gemeente wel zorg moet dragen voor de documentatie van het bodemarchief, maar dat de verantwoordelijkheid voor de wetenschappelijke bewerking van de vergaarde informatie bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek of de universiteiten ligt.

◀
*Opgraving kasteel Stenevelt, waarschijnlijk de tweede bouw, verwoest op last van het stadsbestuur van Leiden in 1574.
foto: Aerocamera-Bart Hofmeester B. V. Rotterdam.*

Incidentele opgravingen in de stad

Deze mening leverde enig gemor op van de zijde van de archeologen in gemeentedienst, waar men juist van mening is dat bewerking en analyse van de informatie noodzakelijk is om tot een verantwoorde probleemstelling en prioriteitenkeuze te komen, tenminste als men het niveau van incidentele en onsamenhangende opgravingen in de stad wil ontgroeien en tot een systematisch archeologisch onderzoek van de stad wil komen.

In een zo complex en samenhangend geheel als een stad is het naar de mening van de gemeentelijke archeologen onmogelijk om het bodemarchief op verantwoorde wijze te beheren als documentatie indien beheer en bewerking van vondsten en gegevens onder verantwoording van verschillende instanties zouden vallen.

De verantwoordelijkheid van de gemeente

Bovengenoemde zienswijze kwam ondermeer naar voren in de lezing van Drs. T. J. Hoekstra, die door middel van een overzicht van het ontstaan en de groei van het gemeentelijk oudheidkundig bodemonderzoek de verantwoordelijkheid van de gemeente benadrukte. Aangezien het doorgaans enige jaren kost om echt in het bodemarchief van de 'eigen' stad ingewerkt te raken is het volgens de heer Hoekstra noodzakelijk en ook efficiënt als één persoon zich daarmee bezighoudt en niet steeds verschillende. Tevens wees hij erop dat de verantwoordelijkheid voor het bodemarchief de gehele gemeente betreft en dus ook het gebied buiten de (vroeg) stedelijke bebouwing.

Drs. J. Kistemaker werkt als stadsarcheoloog voor de gemeente Delft, maar is in dienst van een stichting, welke formule voor kortere tijd redelijk werkt, maar niet de nodige continuïteit biedt. Hij schetste de specifieke problemen aldaar, maar toonde ook aan dat het mogelijk is de bevolking door middel van stadsarcheologie bij het verleden van de stad te betrekken. De zorg voor het eigen bodemarchief kan een gemeente zeker voldoende rendement opleveren.

Hoewel Groningen de eerste Nederlandse stad was waar in 1928 opgravingen werden verricht door Van Giffen heeft dat niet geresulteerd in een gemeentelijke archeologische dienst: men werkt hier met de particuliere Stichting Monument en Materiaal (sinds 1983), zo vertelde Drs. J. Schoneveld van het Biologisch Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit aldaar, het BAI. Een groep vrijwilligers verricht onder supervisie van het BAI

noodonderzoek, voor zover mogelijk bekostigd door de stichting. Sinds enkele maanden doet een vervangd dienstplichtige, aangesteld door de gemeente, archeologisch onderzoek. Hopelijk biedt deze tijdelijke plaats uitzicht op meer.

Stadsarcheologie van ruimer belang

De meer theoretische en juridische benadering (wie mag er eigenlijk graven in de binnenstad?) door Mr. L. T. I. Dijkstra van het Juridisch Instituut Leiden moest helaas wegens ziekte achterwege blijven. Juist bij een groeiend aantal gemeenten met een eigen monumentenverordening is deze kwestie toenevend actueel.

Drs. H. Sarfatij, Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, zette uiteen hoe de Rijksdienst in het kader van het Project Urbanisatie in het Rivierengebied thematisch onderzoek verricht in de steden Dordrecht, Deventer, Nijmegen en Tiel en hij pleitte voor het groeien van het aantal gemeentelijke en mogelijk in de toekomst regionale archeologen.

Drs. J. Baart, gemeentelijk archeoloog Amsterdam, benadrukte het belang van de stadsarcheologie ook op internationaal niveau. Ondermeer is de specifieke kennis ten nutte gemaakt bij opgravingen overzee op St. Maarten en Tobago. Prof. Dr. H. H. van Regteren Altena, Instituut voor Prae- en Protohistorie van de Universiteit van Amsterdam, liet de geschiedenis van de middeleeuwse- en stadsarcheologie in het kort de revue passeren. Tevens pleitte hij voor samenwerking op wetenschappelijk niveau tussen de verschillende instellingen en personen op het gebied van stadsarcheologie.

Mr. P. C. B. Maarschalkerweerd, stadsarchivaris Amersfoort, besloot het lezingengedeelte met de conclusie dat de stadsarchivaris als gemeentelijk diensthoofd een comfortabelere en meer geaccepteerde positie heeft vanwaar hij zijn behorende taak kan uitvoeren dan de meeste gemeentelijke archeologen.

De forumdiscussie

Tijdens de forumdiscussie onder leiding van Drs. T. A. S. M. Panhuijsen, bestuurslid KNOB en gemeentelijk archeoloog Maastricht, bleek het Leidse model al direct ter discussie te staan. Een belangrijk punt was de noodzaak van de aanwezigheid in een stad van een vast aanspreekpunt voor de uitvoering van archeologisch onderzoek en de uitwerking van de gegevens, alsmede in hoeverre archeologische bronnen verschillen van archivalische bronnen aangezien de archivaris van een stad geen onderzoekstaak heeft. Op

gemerkt werd dat archeologische bronnen bij het 'lezen' vernietigd worden, uit hun context worden weggenomen etc. en dat het daarom van belang is dat deze bronnen door hun 'lezer', de archeoloog, niet alleen gelezen, maar ook onderzocht en bewerkt worden. Bovendien dient men voor snel en efficiënt onderzoek ingewerkt te zijn in het specifieke bodemarchief en er zijn grote verschillen in het bodemarchief per stad.

Ten aanzien van de plaatselijke amateurverenigingen werd opgemerkt dat aan deze verenigingen binnen de gemeenten doorgaans veel waarde gehecht wordt en dat zij mede een rol kunnen spelen tot de professionalisering van het gemeentelijk archeologisch onderzoek. De ontwikkeling bij steeds meer gemeenten dat het eigen cultuurbezit – en het bodemarchief – meer is dan een overbodige luxe en men in deze de verantwoordelijkheden erkent is verheugend.

Mevr. M. van der Molen, wethouder van Leiden, herhaalde nog eens het standpunt van de gemeente Leiden, maar kondigde toch aan dat zij met instemming van B&W de aanstelling van een part-time archeoloog zou onderzoeken.

(Drs. Th. M. Elsing, bureau KNOB, deed de suggestie om vanuit de KNOB tot een permanent overlegplatform te komen tussen zowel de professionele archeologische instituten, gemeentelijke instellingen en ook de amateurverenigingen.)

De meningen over het al dan niet geslaagd zijn van deze studiedag zullen mogelijk uiteenlopen. De opzet van deze dag, namelijk om de verschillende aspecten en benaderingswijzen van de stadsarcheologie te belichten is mogelijk mede door de discussie over de Leidse aanpak niet geheel uit de verf gekomen. Zeker is wel dat een dergelijk onderwerp voldoende belangstelling heeft en veel discussie oplevert. Reden om het onder andere omstandigheden nog eens over te doen.

►
Prof. dr. W. A. van Es
foto: Brand Overeen,
Amersfoortse Courant.